

КРАВЧЕНКО Ірина Миколаївна
кандидат педагогічних наук, доцент Національний
педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ ЯК НАУКА: ЕВОЛЮЦІЯ ПРОБЛЕМИ

Обґрунтовано процес розвитку педагогіки вищої школи як науки (друга половина XIX – початок XXI ст.), розроблено його періодизацію.

Ключові слова: педагогіка вищої школи, об'єкт науки, предмет науки, еволюція, методологія.

Одним із головних завдань, визначеному в Національній стратегії розвитку освіти в Україні, є створення умов для освіти дорослих. А однією з галузей педагогіки, зосередженій на педагогічних проблемах дорослих, є педагогіка вищої школи, яка розкриває закономірності, принципи навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах, специфічні проблеми здобуття вищої освіти.

Вагомий внесок у розвиток педагогіки вищої школи зробили А.А. Алексюк, А.Д. Бондар, М.М. Грищенко, І.І. Кобиляцький, О.Г. Мороз, І.О. Рейнгард та ін. На сьогодні педагогіка вищої школи швидко розвивається завдяки дослідженням В.М. Галузинського, Н.М. Дем'яненко, М.Б. Свтуха, В.І. Лугового, І.М. Мельникової та ін. Проте, цілісні дослідження процесу розвитку педагогіки вищої школи як науки відсутні.

Метою статті є аналіз та обґрунтування процесу розвитку педагогіки вищої школи як науки в період другої половини XIX – початку XXI ст., розробка його періодизації.

Нагадаємо, що педагогіка розумілась як наука про навчання та виховання дітей. Однак, з середини XX ст. педагогіка розширила свої межі і тепер це наука про навчання та виховання людини взагалі [11, с. 17; 12, с. 11].

Майже до середини минулого століття вважалося, що людина після досягнення зрілості (20 років) перебуває в стані «психічної закам'янілості» й нездатності до навчання, а тому психологія і педагогіка розвивалися в основному як науки, що стосуються дітей. Вік навчання у вищій школі охоплює період пізньої юності і ранньої зрілості (17 – 23 роки). Якщо у навчанні та вихованні студентів молодших курсів можна певною мірою керуватися положеннями шкільної психології і педагогіки, то на старших курсах потрібні інші підходи. І на це почали звертати увагу лише в середині XX ст.

Ми погоджуємось з думкою І.І. Кобиляцького, що підвищення якості підготовки висококваліфікованого спеціаліста потребує науково обґрунтованого підходу. За допомогою інтуїції вирішувати сучасні проблеми вдосконалення навчально-виховного процесу у вищій школі не можна. Не можна ці завдання вирішити й односторонніми заходами – технічними та організаційними засобами. Не можна не враховувати того, що підготовка фахівця – це передусім всебічне формування його особистості та підготовка до виконання ним відповідальних професійних і суспільних функцій і що формування такого фахівця має свої закономірності і специфіку. Іноді здається, що навчання і виховання студентів справа досить легка і зрозуміла, що потрібно лише більше вимогливості та контролю, і цим самим вичерпується педагогіка вищої школи. І.І. Кобиляцький робить припущення, що це, мабуть, одна з причин того, що педагогіка вищої школи, як галузь наукових знань, довго не визнавалась [8, с. 4 – 5].

Активні ж та систематичні дослідження в галузі педагогіки вищої школи, на думку сучасних вітчизняних учених-педагогів, розпочалися в колишньому Радянському Союзі лише в 1960-х рр. [3, с. 11; 9, с. 16; 10, с. 18; 13, с. 8].

Проте, ми не можемо стверджувати, що до цього така наука зовсім була відсутньою. Ні, у педагогічному досвіді вищої школи, в діяльності вчених-педагогів, в їх майстерності ми бачимо педагогіку вищої школи як емпірично складені наукові підходи до організації і методики навчально-виховного процесу, до формування особистості спеціаліста [8, с. 5].

Зокрема, вагомий внесок у розвиток педагогіки вищої школи, у розвиток навчального процесу у ВНЗ (університеті), зробив М.І. Пирогов (1810-1881). Вважається, що до нього ніхто у вітчизняній педагогіці не підходив так близько до розкриття педагогічних можливостей навчального процесу у вищій школі. Його праці «Університетське питання», «Щоденник старого лікаря», «Питання життя»,

«Зауваження на звіти морських навчальних закладів за 1859 р.» та ін. містять досить важливі для нас положення про єдність наукового і навчального начал в університеті, про зв'язок наукового з прикладним [8, с. 6].

Д.І. Менделєєв указував на значення науки як засобу просвіти та на необхідність її зв'язку з життям, з потребами практики. Цінною для нас є думка Д.І. Менделєєва про лекцію, в якій головним мають бути не зовнішні прикраси, а творча думка: «До мене в аудиторію ломились не заради красивих слів, а заради думок», – писав він у щоденнику [8, с. 6].

У 70 – 80-х рр. XIX ст. на сторінках періодичних видань з'являються праці присвячені питанням дидактики вищої школи. Зокрема, це публікації В.М. Герасимова «Деякі слова про лекції як засіб викладання наук у застосуванні до артилерійської академії» (1870 р.), «Усування читання лекцій в академічній чи університетській системі викладання наук» (1881 р.) та Н. Варадинова «Університетські лекції» (1876 р.) [6, с. 156].

На початку XX ст. виходять друком праці Б. Вейнберга, А. Герцена, В. Гессена, П. Казанського, Н. Карєєва, А. Клоссовського, В. Ключевського, Л. Петражицького, В. Острогорського, в яких розглядаються питання організації навчального процесу у ВНЗ, методики викладання окремих дисциплін, лекторської майстерності видатних учених, лекційної системи у вищій школі [6, с. 156 – 157].

Однією з перших праць, яка містить спроби педагогічного підходу до навчального процесу вищої школи, вважають монографію Л.І. Петражицького (1867 – 1931) – юриста, який за радянських часів жив у Польщі – «Університет і наука», що вийшла у 2-х томах в 1907 р. Автор дав ряд важливих порад, що стосуються навчального процесу, зокрема з питань поєднання наукового змісту предмета з педагогічним умінням, що «не красою говоріння» повинен педагог захоплювати слухачів, а чіткістю думки і чіткістю постановки наукових проблем [8, с. 5].

У 1934 р. виходить друком праця «Організація і методика у вищій і середній школі», в якій І.Г. Автуховою, І.Т. Огородніковим, А.І. Хантою зроблено спробу систематичного висвітлення основних організаційно-методичних проблем вищої освіти в колишньому Радянському Союзі [9, с. 16].

Варто зазначити й той факт, що у 1940 р. за редакцією С.Х. Чавдарова вперше українською мовою було видано підручник «Педагогіка» для вищих навчальних закладів, зокрема, педагогічних інститутів [17, с. 338].

У період з 1950 по 1960 р. з проблем вищої школи, за підрахунками Б.І. Коротяєва, Е.О. Грипина, О.А. Устенко, було опубліковано 8492 праці, а з 1960 р. кількість праць з проблем вищої школи щороку зростає [9, с. 16 – 17].

Викладачі Національного лінгвістичного університету у навчальному посібнику «Педагогіка вищої школи» (К., 2007) зазначають, що завдячуючи саме Б.Г. Ананьєву, представникові Ленінградської психологічної школи, у 60-ті роки XX ст. розгорнулися дослідження особливостей психічного розвитку дорослої людини і її навчання на різних етапах життєвого шляху. У 1966 р. в Ленінградському державному університеті було створено кафедру педагогіки та педагогічної психології, яка однією з перших почала розробляти проблеми навчання дорослих, і перш за все студентів, заклавши тим самим основи для оформлення нової в структурі психологічної і педагогічної науки того періоду галузі – психології і педагогіки вищої школи [10, с. 18].

За твердженням викладачів Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (О.Г. Мороза, О.С. Падалки), систематичне дослідження педагогічних проблем вищої школи розпочалося порівняно недавно (в 60-х роках XX ст.). Найбільш вагомими науковими здобутками того часу стали роботи С.І. Архангельського та С.І. Зінов'єва, в яких ґрунтовно проаналізовано вузівський навчальний процес і закладено фундаторські основи розв'язання проблем оновлення вищої школи. Вони стали авторами перших навчальних посібників із педагогіки вищої школи [13, с. 8]. Зокрема, у праці С.І. Зінов'єва «Навчальний процес в радянській вищій школі» (М., 1968) розглядаються питання загального характеру (вища освіта і наука, спеціалізації вищої освіти, система навчання, наука і науковість викладу) і дається аналіз методів навчання у ВНЗ. У праці С.І. Архангельського «Лекції з теорії навчання у вищій школі» (М., 1974) у вигляді лекцій висвітлюються загальнотеоретичні підходи до навчального процесу в вищій школі. У праці розглядаються загальнонауковий, фізіолого-психологічний, дидактичний аспекти [8, с. 8].

Вважається, що в Україні перші дослідження проблем педагогіки вищої школи розпочато науковцями і викладачами Одеського державного університету (І.І.Кобиляцький [10, с. 18], Д.Г. Елькін) та Дніпропетровського державного університету (І.О. Рейнгард, В.І. Ткачук) [10, с. 18].

Зокрема, у 1960 – 1970 – х рр. було опубліковано такі праці: Д.Г. Елькіна «До методики читання лекцій у вищій школі» (О., 1966); І.І. Кобиляцького «Дидактичні основи навчального процесу в вищій школі» (О., 1972), «Науково-педагогічні основи виховної роботи в вищій школі» (О., 1974), «Методи навчання і формування спеціаліста в вищій школі» (О., 1975), «Основи педагогіки вищої школи» (К.-О., 1978), І.О. Рейнгарда «Форми і методи викладання в вищій школі» (Дніпропетровськ, 1973) та ін.

Проте, у 1960 – 1970-х рр. вагомий внесок у розвиток педагогіки вищої школи було зроблено й М.М. Грищенком, А.Д. Бондарем. Саме у 60-ті роки ХХ ст. М.М. Грищенко звертається до дидактичних проблем педагогіки вищої школи, до питань організації самостійної навчальної роботи студентів, забезпечення ефективності педагогічної практики, досліджує особливості навчально-виховної роботи з першокурсниками, їхньої адаптації до умов навчання у вузі, розробляє методичні поради молодим викладачам тощо (праці «Вчись самостійно працювати», 1969; «Навчально-виховна робота з першокурсниками», 1974). У 1973 р. вийшов друком його посібник «Дидактичні поради молодому викладачеві», в якому М.М. Грищенко ділиться думками й багатим педагогічним досвідом стосовно читання лекцій, проведення семінарських і лабораторних занять, організації консультативної допомоги студентам, керівництва їхньою самостійною навчальною роботою, залучення їх до наукових пошуків тощо [17, с. 471].

На переконання вченого, правильна організація викладачем самостійної роботи студентів, прищеплення їм навичок організації розумової праці (вміння опрацьовувати каталоги, здійснювати бібліографічний пошук у підготовці до лекцій, семінарів, курсових робіт, працювати з книгою тощо) сприяє творчому засвоєнню науки, є одним із чинників високої успішності. «Навички й уміння раціонально, самостійно працювати – це великий скарб людини, який збагачує і потроєє її сили, енергію, робить працю радісною, творчою», – пише М.М. Грищенко в зазначеній праці [17, с. 472].

Великого значення в забезпеченні ефективного викладання М.М. Грищенко надавав особі вчителя, його педагогічній майстерності. Розмірковуючи над тим, як важливо для лектора вміти професійно володіти словом, голосом та інтонацією, вчений закликав молодих викладачів вчитися цьому, працювати над собою, самовдосконалюватися. Він розглядав постать педагога як таку, що має бути взірцем для вихованців, авторитетом і тактовним керманічем [17, с. 472].

А.Д. Бондар також одним із перших почав вивчати проблеми педагогіки вищої школи, розробляти зміст вищої освіти. Так, проблемі проведення семінарських занять у вищій школі він присвятив навчальний посібник «Семінарські заняття у вищій школі» (1974), де визначив місце семінарських занять у навчальному процесі вищої школи, їхні типи, структуру, планування, методику проведення, а також розкрив особливості підготовки і проведення семінарських занять на вечірньому та заочному відділеннях вищих навчальних закладів. «Семінарські заняття сприяють розвитку самостійності у навчальній роботі студентів, привчають їх до вдумливої роботи над літературними джерелами та архівними матеріалами, що в свою чергу веде до розширення і поглиблення знань з тієї чи іншої науки», – зазначав учений. Він вважав, що семінарські заняття розширюють світогляд студентів, привчають їх до критичного й творчого мислення, до публічних виступів, полеміки тощо [17, с. 448 – 449].

Проблему організації й методики проведення лабораторних і практичних робіт у вищій школі А.Д. Бондар у співавторстві з Л.А. Ранською висвітлив у навчальному посібнику «Лабораторні і практичні роботи у вищій школі» (1977), написаному на основі досвіду роботи викладачів вищої школи. Вчений був переконаний, що така форма занять активізує пізнавальну діяльність студентів, виявляє їхню ініціативу і винахідливість, сприяє засвоєнню програмного матеріалу, розвитку в них мислення, винахідливості, раціоналізаторства, допомагає викладачам залучити студентів до дослідницької роботи тощо [17, с. 449].

У 70-х рр. ХХ ст. починають видаватися й перші навчальні посібники під назвою «Педагогіка вищої школи» («Основи вузівської педагогіки» за редакцією Н.К. Кузьміної (Л., 1972); «Педагогіка вищої школи» за редакцією Н.Д. Нікандрова (Л., 1974).

І.І. Кобиляцький стверджує, що саме наприкінці 70-х років ХХ ст. педагогіка вищої школи почала інтенсивно розвиватися. Характер наукових праць у цей час значно змінився. Менше стало загального характеру публікацій, глибше почали досліджуватися конкретні аспекти навчально-виховного процесу [8, с. 10]. І.І. Кобиляцький доходить висновку, що вже нагромаджено вагомий дослідно-експериментальний та теоретичний матеріал, необхідний для формування педагогіки вищої школи як науки [8, с. 13].

Проте, й у сучасній навчальній літературі зустрічаються твердження, що суттєві зрушення у розвитку педагогіки вищої школи відбулися лише на початку 90-х рр. ХХ ст., коли були створені

науково-дослідні інститути педагогіки і психології професійної освіти, вищої школи; започатковані періодичні видання з проблем організації навчально-виховного процесу у вищій школі; до освітньо-професійних програм підготовки магістрів різних спеціальностей введено дисципліну «Педагогіка вищої школи»; розгорнуто ґрунтовні дослідження кафедрами педагогіки Харківського державного університету (В.О. Михайловський), Київського національного лінгвістичного університету (В.М. Галузинський, М.Б. Євтух), Київського державного університету імені Тараса Шевченка (А.М. Алексюк) [10, с. 18; 11, с. 26].

Вагомими науковими здобутками українських учених у розробці актуальних проблем педагогіки вищої школи стали праці А.М. Алексюка (методи та прийоми навчання у вищій школі), О.Г. Мороза (підготовка вчителя та процес його професійної адаптації), Б.С. Кобзаря (теоретична розробка й практична реалізація педагогічних ідей реформування вищої освіти), В.М. Галузинського, М.Б. Євтуха (загальні питання педагогіки вищої школи), М.М. Грищенка (критерії підготовки викладача вищої школи), Г.П. Грищенка (розробка дидактичних аспектів навчання студентів вищого закладу освіти), З.І. Слєпкань (наукові засади педагогічного процесу у вищій школі та підготовки спеціалістів вищої математичної освіти) та ін. [13, с. 8].

Широкомасштабні дослідження, проведені в 70 – 90-х рр. ХХ ст. українськими і зарубіжними вченими в галузі педагогіки вищої школи, допомогли розкрити багато загальних і часткових закономірностей навчання студентів, їх професійного становлення та особистісного зростання. Поряд із цим, показано великі можливості навчання дорослих завдяки впровадженню сучасних педагогічних технологій за умови поєднання різноманітних їх форм. Також детально вивчено загальнопедагогічні, дидактичні й психологічні передумови формування професіоналізму та педагогічної майстерності викладачів вищої школи [13, с. 9].

Активні дослідження в галузі педагогіки вищої школи здійснюються й на початку ХХІ ст. Свідченням цьому є й відкриття кафедр педагогіки вищої школи та однойменної спеціальності. Зокрема, в Національному педагогічному університеті в 2000 р. відкрито кафедру педагогіки і психології вищої школи, яку очолив доктор педагогічних наук, професор, академік АПН України О.Г. Мороз. У 2005-2006 н.р. кафедрою історії освітньо-виховних систем і технологій (завідувач кафедри доктор педагогічних наук, професор Н.М. Дем'яненко) ліцензовано та акредитовано спеціальність магістерського рівня підготовки «Педагогіка вищої школи». У 2009 р. відбулося злиття кафедр. Завідувачем об'єднаної кафедри педагогіки і психології вищої школи обрано доктора педагогічних наук, професора Н.М. Дем'яненко. Саме під керівництвом Н.М. Дем'яненко впродовж майже 10 років успішно здійснюється підготовка магістрантів спеціальності «Педагогіка вищої школи», розроблено навчально-методичне забезпечення спеціальності (зокрема, «Навчально-методичний комплекс: 8.000005 – Педагогіка вищої школи», К., 2008, 2011; «Програма і методичні рекомендації з організації, змісту та оцінювання наскрізної неперервної практики», К., 2010; «Засоби діагностування якості підготовки фахівців (пакети тестових завдань, комплексних контрольних робіт), К., 2011 та ін.); впроваджено науково-педагогічну практику в єдності трьох складових: практики у науково-дослідних установах, архівну і музейну. Викладачами кафедри спільно з Інститутом вищої освіти НАПН України було розроблено і видано підручник «Педагогіка вищої школи» з грифом МОН України (К., 2009).

Кафедра педагогіки і психології вищої школи НПУ імені М.П. Драгоманова виступила й ініціатором і організатором проведення Всеукраїнських Морозівських педагогічних читань, присвячених пам'яті відомого українського науковця, педагога – доктора педагогічних наук, професора, академіка АПН України Олексія Григоровича Мороза (1940 – 2007 рр.). На педагогічних читаннях розглядаються актуальні проблеми педагогіки вищої школи. Перші читання відбулись 12-13 лютого 2010 р.

Проблеми педагогіки вищої школи розглядаються й на інших наукових конференціях, зокрема, на щорічній Міжнародній науково-практичній конференції «Управління процесом кадрового забезпечення інноваційного розвитку вищих навчальних закладів України», заснованій Інститутом вищої освіти НАПН України.

Не зважаючи на те, що дослідження у галузі педагогіки вищої школи тривають вже понад пів століття, на рівні магістратури різних спеціальностей уведено для вивчення навчальну дисципліну «Педагогіка вищої школи», видано безліч вітчизняних підручників і навчальних посібників з педагогіки вищої школи, науковцями досі не відпрацьовано єдиного визначення даному поняттю.

С.С. Вітвицька й М.М. Фіцула вважають, що педагогіка вищої школи – це наука про закономірності навчання і виховання студентів, а також їх наукову і професійну підготовку як спеціалістів відповідно до вимог держави [2, с. 14; 18, с. 7]. Близьким до цього визначення є розуміння педагогіки вищої школи Н.А. Шевченка як науки про навчання та виховання студентів, про формування особистості спеціаліста вищої кваліфікації [15, с. 9].

Дещо схожим є визначення В.Л. Ортинського. На його думку, педагогіка вищої школи – це галузь педагогічної науки, яка вивчає педагогічні закономірності й засоби організації та здійснення освітнього процесу (самоосвіти), навчання, виховання (самовиховання), розвитку (саморозвитку) і професійної підготовки студентів (слухачів) до певного виду діяльності й суспільного життя [14, с. 10].

С.У. Гончаренко вважає, що педагогіка вищої школи – це галузь педагогічної науки, яка вивчає теоретичні та практичні проблеми вищої професійної освіти [4, с. 345; 5, с. 637].

На думку Ю. Терещенка, педагогіка вищої школи – це науковий супровід функціонування вищих навчальних закладів різних рівнів акредитації; невпинне теоретичне і практичне розв'язання важливих для навчання та виховання студентів проблем і завдань, які сприяють фундаменталізації освіти, а студентам – у безболісному входженні з власним життєвим досвідом у світ науково-професійних знань та обов'язків і набутті фахової компетентності, котра дає змогу увійти до тієї чи іншої сфери культури так, щоб засвідчити в інформаційному суспільстві свою конкурентоспроможність як носія і креатора професійно нового і передусім як громадянина і патріота своєї Батьківщини [18, с. 8]. З часом Ю.І. Терещенко зазначає, що педагогіка вищої школи як наука – це розділ педагогіки щодо становлення, функціонування і розвитку вищої освіти як чинника соціально-культурного формування людини на вищих рівнях освітньої системи [16, с. 16].

Чіткого визначення педагогіки вищої школи ми не знаходимо в навчальному посібнику «Педагогіка і психологія вищої школи» за редакцією О.Г. Мороза, в якому лише зазначено, що дана наукова галузь розглядає проблеми виховання й вдосконалення навчання молоді у вищих навчальних закладах, розробляє методичні й практичні основи навчально-виховного процесу, вивчає його закономірності, принципи, методи, засоби й форми [13, с. 9 – 10]. При цьому автори посібника виокремлюють дидактику вищої школи як науку про вищу освіту й навчання у вищій школі, яка інтенсивно розвивається. На їх думку, дидактика вищої школи покликана поставити на наукову основу розв'язання таких проблем: обґрунтування специфічних цілей вищої освіти; обґрунтування соціальних функцій вищої освіти; обґрунтування змісту освіти; наукове обґрунтування способів конструювання педагогічного процесу у вищій школі та здійснення навчальної діяльності; визначення оптимальних шляхів, вибір змісту, методів, форм, технологій навчання [13, с. 13].

Чітке визначення педагогіки вищої школи як науки відсутнє й в однойменних навчальних посібниках за авторством А.І. Кузьмінського [11], В.В. Кудіної, М.І. Солов'я, С.С. Спіцина [10].

Відомо, що кожна наука має свій об'єкт і предмет дослідження. Щодо визначення об'єкта і предмета педагогіки вищої школи, то єдиної точки зору серед науковців також немає. Це засвідчується величезною кількістю різноманітних поглядів науковців. Зокрема, А.М. Алексюк вважає, що система вищої освіти і педагогічний процес у ній і є об'єктом вузівської педагогіки як галузі сучасної загальної педагогіки [1, с. 373]. Так само об'єкт педагогіки вищої школи визначають й С.С. Вітвицька [2, с. 13], В.В. Кудіна, М.І. Соловей, С.С. Спіцин [10, с. 20].

В.І. Луговий і Ю.І. Терещенко у підручнику «Педагогіка вищої школи» стверджують, що об'єктом педагогіки вищої школи є студент у просторі вищої школи, який готується до виходу в життєвий світ високих компетентностей, відповідальних компетенцій, гострої конкуренції в зв'язаному і змінному глобалізованому середовищі [16, с. 12].

У науковій літературі даються й різні визначення предмету педагогіки вищої школи. Серед цих означень можна виділити звужені та розширені, традиційні й інноваційні і навіть діаметрально протилежні тлумачення. В.І. Луговий зазначає, що у деяких авторитетних науково-педагогічних джерелах відомих на пострадянському просторі авторів із Білорусії, Росії, України, що опубліковані, починаючи з 1997 р., зазначений предмет характеризується такими поняттями, як «виховання», «навчання», «освіта», «розвиток», «формування» людини. Однак кореляції між розглядуваними джерелами немає, оскільки предмет педагогіки в них координаційно і субординаційно визначається відмінно: навчання та виховання; виховання (навчання – змісту освіти, формування – відносин); виховання, освіта й навчання; освіта (навчання і виховання); виховання, навчання, освіта; розвиток і формування, виховання і навчання [16, с. 20].

Зокрема, А.М.Алексюк предметом педагогіки вищої школи вважає процес створення і функціонування дійсних відношень студентів вищих навчальних закладів, які забезпечують можливість формування духовно багатого, добронормального, свідомого громадянина, спеціаліста вищої кваліфікації різних галузей народного господарства (науки, техніки, культури, освіти тощо), патріота України [1, с. 374; 19, с. 29].

На думку С.С.Вітвицької предметом педагогіки вищої школи є навчально-виховний процес та процес професійної підготовки спеціалістів, культурної еліти сучасного суспільства; вивчення закономірних зв'язків, які існують між розвитком, вихованням та навчанням студентів у ВНЗ; розробка на цій основі методологічних, теоретичних та методичних проблем становлення сучасного інтелектуального висококваліфікованого фахівця у будь-якій галузі матеріального чи духовного виробництва [2, с. 14; 19, с. 29 – 30].

Не зважаючи на відсутність єдиної точки зору щодо об'єкта і предмета педагогіки вищої школи, вчені все ж таки говорять про педагогіку вищої школи як про самостійну галузь педагогічного знання. У той же час, педагогіку вищої школи розглядають і як науку і як мистецтво.

Отже, дослідження процесу розвитку педагогіки вищої школи як науки дозволяє виокремити чотири його етапи: *1856 – 1917 pp.* У цей період з'являються одні з перших праць, присвячені переважно проблемам дидактики вищої школи. Це, зокрема, статті М.І. Пирогова «Питання життя» (1856 р.), «Університетське питання» (1863 р.), В.М. Герасимова «Деякі слова про лекції як засіб викладання наук у застосуванні до артилерійської академії» (1870 р.), «Усування читання лекцій в академічній чи університетській системі викладання наук» (1881 р.) та Н. Варадинова «Університетські лекції» (1876 р.). На початку ХХ ст. виходять друком праці Б. Вейнберга, А. Герцена, В. Гессена, П. Казанського, Н. Карєєва, А. Клоссовського, В. Ключевського, Л. Петражицького, В. Острогорського, в яких розглядаються питання організації навчального процесу у ВНЗ, методики викладання окремих дисциплін, лекторської майстерності видатних учених, лекційної системи у вищій школі.

1918 – 1959 pp. У цей період друкуються праці, присвячені переважно проблемам методики читання лекцій, лекторській майстерності (Н.К. Бауман, С.Л. Богословський, А.А. Вагін, Б.П. Вейнберг, М. Ескін, Г.С. Жураковський, П.А. Зайченко, С.І. Зінов'єв, А.Ф. Кирєєв, Є.М. Мединський, Н.М. Рубінштейн та ін.). У 1940 р. за редакцією С.Х. Чавдарова вперше українською мовою було видано підручник «Педагогіка» для вищих навчальних закладів, зокрема, педагогічних інститутів.

1960 – 1989 pp. Вагомими здобутками російських учених у цей період стали праці С.І. Архангельського, В.І. Загвязінського, С.І. Зінов'єва, Н.К. Кузьміної, Н.Д. Нікандрова. Було видано перші посібники «Педагогіка вищої школи» за редакцією П.М. Гапонова (Вороніж, 1969), «Педагогіка вищої школи» за редакцією Ю.К. Бабанського (Ростов н/Д, 1972), «Основи вузівської педагогіки» за редакцією Н.К. Кузьміної (Л., 1972); «Педагогіка вищої школи» за редакцією Н.Д. Нікандрова (Л., 1974).

Серед українських учених активно проблемами педагогіки вищої школи починають займатись І.І. Кобиляцький, Д.Г. Елькін, І.О. Рейнгард, В.І. Ткачук, М.М. Грищенко, А.Д. Бондар, О.Г. Мороз. У цей період було видано навчальний посібник І.І. Кобиляцького «Основи педагогіки вищої школи» (К. – О., 1978).

1990 – 2013 pp. У цей період спостерігається активізація досліджень у галузі педагогіки вищої школи. Першими навчальними посібниками з педагогіки вищої школи у цей період стали праці: Б.І. Коротяєва, Е.О. Гришина, О.А. Устенко «Педагогіка вищої школи» (К., 1990), В.А. Михайловського «Педагогіка вищої школи» (Х., 1991), А.М. Алексюка «Педагогіка вищої школи» (К., 1993), Галузинського В.М., Євтуха М.Б. «Основи педагогіки та психології вищої школи в Україні» (К., 1995). Особливістю початку ХХІ ст. стало видання величезної кількості підручників з педагогіки вищої школи. Проте, їх аналіз засвідчує їх ідентичність, дублювання змісту.

На сьогодні залишаються не розробленими методологія педагогіки вищої школи, зокрема, на рівні визначення об'єкта, предмета; теорія виховання у вищій школі. Досі відсутні цілісні дослідження процесу становлення і розвитку педагогіки вищої школи як науки. Ці та багато інших питань розвитку педагогіки вищої школи потребують нагального вивчення, узагальнення та обґрунтування.

Список використаних джерел:

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія : підручник для студентів, аспірантів та молодих викладачів вищих навчальних закладів / А.М. Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 558 с.
2. Вітвицька С.С. Практикум з педагогіки вищої школи : навчальний посібник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури / С.С. Вітвицька. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 396 с.
3. Галузинський В.М., Євтух М.Б. Основи педагогіки та психології вищої школи в Україні : навчальний посібник / Галузинський В.М., Євтух М.Б. – К. : ІНТЕЛ, 1995. – 168 с.
4. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник / С.У. Гончаренко. – Рівне : Волинські обереги, 2011. – 552 с.
5. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В.Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
6. Зиновьев С.И. Лекция в советской высшей школе / С.И. Зиновьев. – М. : Советская наука, 1959. – 159 с.
7. Кнодель Л.В. Педагогіка вищої школи : посібник для магістрів / Л.В. Кнодель. – К. : Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2008. – 136 с.
8. Кобыляцкий И.И. Основы педагогической высшей школы. – К. – О. : Вища школа, Голов. изд-во, 1978. – 287 с.
9. Коротяев Б.І. Педагогіка вищої школи : навч. посібник для слухачів фак. підвищ. кваліфікації викладачів вузів / Б.І. Коротяев, Е.О. Грипшин, О.А. Устенко; Тернопол. ін-т нар. госп. – К. : НМК ВО, 1990. – 176 с.
10. Кудіна В.В. Педагогіка вищої школи / В.В. Кудіна, М.І. Соловей, Є.С. Спідчин. – К. : Ленвіт, 2007. – 194.
11. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / А.І. Кузьмінський. – К. : Знання, 2005. – 486 с.
12. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка : навчальний посібник / Н.Є. Мойсеюк. – К. : ВАТ «КДНК», 2001. – 608 с.
13. Мороз О.Г. Педагогіка і психологія вищої школи : навч. посіб. / О.Г. Мороз, О.С. Падалка, В.І. Юрченко; за заг. ред. О.Г. Мороза. – К. : НПУ, 2003. – 267 с.
14. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник / В.Л. Ортинський. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.
15. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / З.Н. Курлянд, Р.І. Хмелюк, А.В. Семенова та ін.; за ред. З.Н. Курлянд. – К. : Знання, 2005. – 399 с.
16. Педагогіка вищої школи : підручник / за ред. В.Г. Кременя, В.П. Андрущенко, В.І. Лугового. – К. : Фенікс. – 2009. – 256 с.
17. Українська педагогіка в персоналіях: У 2 кн. Кн. 2 : Навч. посібник / За ред. О.В. Сухомлинської. – К. : Либідь, 2005. – 552 с.
18. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / М.М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2010. – 456 с.
19. Фоменко Н.А. Педагогіка вищої школи: методологія, стандартизація туристської освіти : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Н.А. Фоменко. – К. : Видавничий дім «Слово», 2005. – 216 с.

Аннотация

Кравченко И.Н. Педагогика высшей школы как наука: эволюция проблемы.

Обоснован процесс развития педагогики высшей школы как науки (вторая половина XIX – начало XXI в.), разработана его периодизация.

Ключевые слова: педагогика высшей школы, объект науки, предмет науки, эволюция, методология.

Summary

I. Kravchenko Pedagogics of High School as a science: evolution of the subject

The process of development of pedagogics of High School as a science (second half of XIX – beginning of XXI centuries) has been justified and broken down by periods.

Key words: pedagogics of High School; object of the science; subject of the science; evolution; methodology.